

ELS INICIS DE L'ESCOLA EN TEMPS DE GUERRA AL PARTIT JUDICIAL DE VALLS

ANTONI GAVALDÀ TORRENTS
Universitat Rovira i Virgili

L'ENSENYAMENT EN TEMPS DE GUERRA A CATALUNYA. EL PAPER DEL CENU

La República va suposar un canvi de model escolar en voler trencar el sistema maltís de l'escola dels primers anys de segle, a les mans de l'escola privada i de l'església. Se sustentà en la voluntat d'introduir un canvi radical d'escola i de model cultural a una població en formació que confiava que seria la base del nou sistema.¹

Les autèntiques obres de la II República en avançada van ser diverses. Unes, visibles a primer cop d'ull, van passar per un pla de construcció de centres escolars, per l'augment de la plantilla de mestres, per la reforma dels plans d'estudi de la carrera de magisteri i la posterior entrada dels mestres a l'ensenyament oficial, i per la dignificació dels sous del personal docent. Unes altres, no tan visibles a curt termini, se significaren per la reforma d'un model d'escola, per buscar la gratuïtat de l'ensenyament, per democratitzar les institucions educatives o per establir el laïcisme a l'escola.

Els canvis per decret van arribar aviat, com la supressió de l'obligatorietat dels pares al fet que els seus fills rebessin classes de religió catòlica, combatuda de forma ferotge i antidemocràtica per una església acostumada a prebendes d'exclusivitat que veia com perdia les prerrogatives; això sumat a la definició d'ideal d'escola unificada, en el sentit que seria una escola gratuïta, d'assistència obligatòria, en què les capacitats farien que l'alumne progressés en una igualtat d'oportunitats, per no malmetre cap potencialitat, i en un ambient de coeducació i de neutralitat confessional i ideològica, canvis que en el fons, en alguns casos, no van arribar fins a l'etapa de guerra.

En l'àmbit del català una de les innovacions més visibles va ser la implantació del bilingüisme: es va autoritzar per decret que a les escoles del país el català fos llengua d'ús docent i no únicament d'ús extraescolar, com era. La dificultat d'aplicació d'aquesta mesura va ser l'escàs coneixement de la llengua catalana per part dels mestres, per la qual cosa la Universitat de Barcelona va multiplicar-se fent cursets per accelerar-ne l'aprenentatge de l'ús escrit; també hi va haver reposició de les càtedres de català a les escoles normals i classes de català per correspondència. Tot amb tot, la norma general d'ús

1. Hi ha publicada una primera aproximació de tres pobles a Antoni GAVALDÀ TORRENTS, Jordi GAVALDÀ BATALLA (2000), «L'escola a l'inici de la guerra a poblacions de mig Gaià: Bràfim, Vilabella i Vila-rodonà», a *La Resclosa*, núm. 4.

a les classes va ser desigual; hi havia escoles que aprofitaren la normativa, enfront d'altres a les quals l'ambigüitat va fer fortes en l'ús del castellà.²

La guerra ho trasbalsà tot. Els inicis de curs van resultar força caòtics, amb mestres al front, voluntaris o per lleva, i amb el reclutament a corre-cuita de nous. Els primers moments de l'esclat van ser els de més incidència, en mans. Primer va ser a les mans dels Comitè de Milícies Antifeixistes, i després de la Generalitat. La prova que avala que l'escola esdevenia un tema important va ser la promulgació del decret de l'organisme català, al cap de vuit dies d'iniciar-se la revolta, el 27 de juliol de 1936, en el qual es creava el Comitè de l'Escola Nova Unificada (CENU), «inspirat en els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana», eixos de renovació de l'escola moderna i de l'avançada de l'escola republicana en el període de pau. El CENU va ser presidit de forma nominal pel conseller de Cultura, però ja des del primer consell, l'exercí de manera efectiva un mestre anarquista de gran solvència, Joan Puig Elias,³ tot coordinant una junta formada per dotze persones que l'escolliren pel seu prestigi i sapiència. Dels dotze membres, vuit eren dels dos sindicats majoritaris —quatre per la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament (FETE) adscrits a la UGT i quatre més pel Sindicat de Professions Liberals, sota l'òrbita de la CNT—, i quatre més actuaven en representació de diverses institucions de la Generalitat. Aquest CENU primerenc va ser el que s'encarregà del conflictiu començament de curs, tot i que a partir de l'octubre de 1936 el nou govern de la Generalitat li retallà les competències. A partir d'aquell moment es van assumir, sobretot, funcions consultives i d'assessorament de la Conselleria de Cultura, però es va conservar l'esperit d'avançada dels seus inicis.⁴

L'escola que preveia el CENU tenia tres finalitats:⁵

a) Organitzar, en els edificis apropiats per la Generalitat, el nou règim docent d'escola unificada que substituirà l'escola de tendència confessional.

b) Intervenir i regir aquest nou règim docent, assegurant que respongui, en tots els aspectes, al nou ordre imposat per la voluntat del poble, és a dir, que estigui inspirat en els principis racionalistes del treball, que tot home amb aptituds pugui arribar,

2. Hi ha diversos llibres que tracten el tema. Caldria citar L. BORQUE LÓPEZ (s. d.), *El magisterio primario en Asturias (1923-1937)*, Gijón, Ministerio de Educación y Ciencia, Dirección Provincial de Asturias (Sociedad y educación); M. PÉREZ GALÁN (1975), *La enseñanza en la Segunda República española*, Madrid, Edicusa; M. SAMANIEGO BONEU (1977), *La política educativa de la Segunda República*, Madrid, CSIC; F. MILLÁN (1983), *La revolución laica. De la Institución libre de enseñanza a la escuela de la República*, Valencia, Fernando Torres ed.

3. Una molt bona síntesi de la persona i de l'obra del mestre cenetista Joan Puig Elias, a P. SOLÀ I GUSSINYER (1980), *Educació i moviment llibertari a Catalunya (1931-1934)*, Barcelona, Ed. 62; també del mateix autor és bàsica l'obra dels precedents del moviment escolar d'avançada concentrat, P. SOLÀ (1978), *Las escuelas racionalistas en Cataluña (1909-1939)*, Barcelona, Tusquets Ed.

4. Per a l'estudi del CENU és imprescindible l'obra d'E. FONTQUERNI; M. RIBALTA (1982), *L'ensenyament a Catalunya durant la guerra civil. El CENU*. Barcelona, Barcanova.

5. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC), 27 de juliol de 1936.

sense obstacles i prescindint de tot privilegi, des de l'escola més primària als estudis més superiors: a la universitat obrera i a la Universitat Autònoma de Barcelona.

c) Aquest Comitè intervindrà en la coordinació dels serveis d'ensenyament de l'Estat de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya.

La normativa organitzativa escolar en temps de guerra no quedà curta. El *Diari oficial de la Generalitat de Catalunya* (DOGC) ens mostra la variabilitat de temes, diversos, que es regularen. Podem destacar, pel darrer trimestre del 1936, els següents:

- L'1 d'octubre, per decret, s'establia el règim coeducacional com a norma general d'educació de totes les escoles de Catalunya i en tota mena de graus de l'ense-nyança.

- L'1 d'octubre, un decret garantia el sou a tots els mestres i professors que lluitaven al front, a més de reservar-los la plaça. Pel que fa als estudiants de mestre, s'indicava «que salvaran llur escolaritat i podran examinar-se especialment en les dates que la superioritat fixarà».

- L'11 d'octubre, una ordre establia el certificat de català necessari per als mestres de les escoles primàries oficials i privades.

- El 14 d'octubre es publicava una ordre en la qual se significava que, mentre durés la guerra, els mestres podrien admetre fins a vuitanta alumnes per classe en lloc dels quaranta que hi havia estipulats.

- El 18 de novembre s'explanava una ordre per la qual s'organitzava un curs gratuït de sis mesos, exclusiu per a mestres de parla castellana, amb l'objectiu de capacitar-los per a obtenir el certificat de català.

- El 4 de desembre, un decret fixava en cinc mil pessetes anuals el sou que percebrien els mestres d'ensenyament primari nomenats per la Generalitat de Catalunya.⁶

- El 10 de desembre es publicava una ordre per la qual se suprimien les vacances escolars.

Tanmateix, un dels eixos d'actuació bàsics del CENU va ser procurar escolaritzar la població infantil, de forma total, per la qual cosa va caldre ampliar la nòmina de mestres sense desatendre l'impuls d'acabar la construcció d'escoles començades, veritable mascaró de proa de l'època en què ocupà el ministeri el republicà català Marcel·lí Domingo.

La contractació de mestres va significar que en una primera tongada —l'octubre de 1936— la Generalitat en contractés més de dos mil, que de forma interina entraren a treballar a les escoles.⁷ Aquests nous mestres en certa manera suplien aquells que havien anat al front i els escassos que havien estat depurats per l'ordre republicà socialista d'inicis de la guerra,⁸ i l'augment de places que es necessitaren per a l'entrada massiva d'alumnes

6. Sobre aquest aspecte dels sous no en parlarem. Cal dir, però, que no tots els mestres cobraren igual; depenia de si eren mestres de l'Estat, de la Generalitat, interins...

7. Vegeu DOGC de 13, 15 i 16 d'octubre de 1936, núm. 287, 289 i 290, respectivament.

8. Per aquest tema és imprescindible l'obra de F. MORENTE VALERO (1997), *La escuela y el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*, Barcelona, Àmbito.

provinents dels col·legis d'ordes religiosos. Als mestres que s'incorporaren se'ls demanà una actitud antifeixista i el coneixement de la llengua catalana. El 31 de desembre de 1936 els llistats de l'octubre van ser rectificats i refosos, i es va nomenar una segona tongada de mestres que havien de regir les noves escoles de Catalunya.⁹ Posteriorment, en el curs de la guerra, es reclutaren més mestres, aquests sense títol,¹⁰ als quals els bastava superar una prova de cultura general i una altra de pedagògica, que duia el nom de Certificat d'Aptitud, aprovada la qual exercirien com a interins sota la supervisió d'un mestre titular. D'aquesta conjuntura les escoles, indubtablement, se'n ressentiren.

Un dels punts crucials de la nova estructura respecte a l'ensenyament infantil i primari a la zona republicana va consistir a mirar amb quins mestres es comptava per a iniciar el nou curs del 1936. Aquest fenomen va esdevenir una veritable depuració ideològica. La República, en aquest primer moment de guerra, va tendir a netejar el cos de mestres que haguessin manifestat simpaties pel feixisme o que haguessin professat un ànim col·laborador amb els militars rebels. En l'àmbit de l'Estat, la Junta de Defensa Nacional va publicar un decret, tres dies després de l'inici de la conflagració, el 22 de juliol, en el qual cessava els funcionaris de qualsevol ministeri que haguessin col·laborat amb el «movimiento subversivo o fueran notorios enemigos del Régimen». La concreció pel que fa al magisteri sembla que va arribar amb la publicació d'un qüestionari a la *Gaceta* de 30 de setembre de 1936 pel qual es demanaven detalls dels mestres en exercici. El qüestionari concretava aspectes polítics i sindicals, en les anotacions i preguntes que se-gueixen a continuació:

- Si ha desempeñado cargos políticos, cuáles y cuándo.
- Partido político al que pertenecía antes del 18 de julio de 1936.
- Partido político al que perteneció entre octubre de 1934 y febrero de 1936.
- Organización sindical o profesional a que pertenece y desde cuándo.
- Si pertenece a otras organizaciones sociales, a cuáles y desde cuándo.
- Si ha estado sometido a expediente, cuándo y por qué.
- Si ayuda al Gobierno de la República a luchar contra el movimiento faccioso, y cómo.
- Qué pruebas o garantías puede aportar de su lealtad a la República.

Els estudis precedents d'aquest tema, tot i que assenyalen amb claredat que la depuració republicana encara no s'havia realitzat,¹¹ apunten que aquesta no es va efectuar per comissions específiques ni va agafar un grau de centralització com el del bàndol feixista de guerra. Més aviat s'indica que la selecció ideològica va ser encarregada a instàncies ordinàries del Ministeri, encara que en els primers moments de guerra «hi va haver una participació dels propis comitès locals», els quals van establir depuracions a la Conselleria

9. DOGC, núm. 366.

10. DOGC de 28 de gener de 1937 i de 14 de febrer de 1937.

11. Ho afirma F. MORENTE (1997), p. 191. Una província estudiada parcialment és la d'Astúries, a L. BORQUE (1991).

d'Instrucció Pública d'abast provincial. Aquesta darrera modalitat seria, amb matisos, la que trobem per a la comarca partit judicial de Valls, com tindrem ocasió de veure.

S'insinua, per tant, que la depuració republicana de mestres no va ser tan ferotge com la franquista, com ho demostra l'estudi de Morente, ja ressenyat, aplicat al conjunt de l'Estat. De 863 expedients estudiats de diverses províncies, només a 40 el mestre va patir algun tipus de represàlia física o professional en temps de guerra a la part republicana, davant dels 212 que van patir sancions de diversa consideració en la depuració franquista del 1939, dels mateixos 863 estudiants. Les xifres canten.

LA MUNICIPALITZACIÓ ESCOLAR A L'ALT CAMP A L'INICI DE LA CONFLAGRACIÓ

El CENU català de l'inici de la guerra descentralitzà les seves funcions en delegacions comarcals (DC), una de les quals corresponia a Valls.¹² Sense poder-ne precisar els motius, trobem que a partir de l'octubre del 1936 el membre de la Delegació Comarcal de Valls (l'Alt Camp) incorporava una exdelegació, senyal d'un canvi de normativa que l'afectava, aspecte que comportà que la delegació comarcal havia estat absorbida per la de Tarragona ciutat.¹³

La correspondència entre el CENU centralitzat a Barcelona i la DC afectava Valls i els pobles del partit judicial, la qual cosa ens proporciona informació sobre algunes de les funcions que tenia encomanada la delegació.¹⁴ Una primera comesa important va ser la proposta de nomenament de mestres per a l'inici de curs. Per resoldre amb garanties aquest servei va recaptar informació de cadascun dels pobles que en depenien i que coordinava. Aquesta informació, un cop enllestida, va ser tramesa a la central del CENU de Barcelona el 23 de setembre de 1936, a fi i efecte que poguessin començar les classes el primer d'octubre, data emblemàtica en el món escolar, per donar la sensació que tot estava sota control. Posteriorment, aquesta mateixa relació, modificada lleugerament, i a instància del Consell Tècnic Mixt d'Ensenyament de Tarragona, dependent de la Comissaria de Tarragona de la Generalitat de Catalunya, també va ser tramesa a aquest organisme, el 5 de novembre de 1936. En aquest darrer cas la demanda es va efectuar perquè, a més de comprovar quins mestres anaven designats a cada poble a proposta de la DC, els calien els llistats per tal de poder formalitzar a la Conselleria de

12. La informació que farem servir d'ara en endavant, si no es diu el contrari, prové de l'Archivo Histórico Nacional, Sección Guerra Civil (AHN-SGC), Salamanca. Lligall 945. Barcelona. Agraïixo a Enriqueta Fontquerri i Mariona Ribalta la disponibilitat de consulta del material. Cal fer notar que a partir d'ara parlarem indistintament de *comarca* o de *partit judicial*, tot i que té més traça de partit judicial, ja que s'hi incorporà Vilallonga, dependent de Valls.

13. FONTQUERNI; RIBALTA (1982), p. 210.

14. La informació no és completa. Treballem, sobretot, amb la dels pobles d'Alió, Alcover, Bràfim, Cabra del Camp, el Milà, Figuerola del Camp, els Garidells, la Masó, Nulles, el Pla de Cabra —rebatejat posteriorment amb el nom de Pla de Santa Maria—, el Pont d'Armentera, Puigpelat, la Riba, Vallmoll, Vilabella, Vilallonga i Vila-rodona.

Cultura les propostes de mestres que havien de regentar interinament les escoles noves de la comarca,¹⁵ circumstància que ens fa pensar que algunes escoles no començaren en la data prevista.

En la primera relació, a més dels noms dels mestres i de la nova destinació, hi figurava la categoria que tenien —propietari, interí o en pràctiques del Pla professional—, així com les causes de ser considerat addicte a la República o no. El que era significatiu, però, era la gasetilla final, per la qual s'entenia que la depuració era un fet. La nota deia:

En algun poble tal vegada es notará que es proposen mestres sense que s'hagin de crear places [i]o] bé se'n proposen més que el nombre de places a crear. Aquesta anomalia és deguda a que proposaven alguns trasllats de càstig i es proposaven els substituïts.

La subdelegació de cada població va estar formada per tres membres, i normalment es va constituir als locals de l'Ajuntament. Omplien una acta normalitzada passada per la delegació en la qual només calia posar la data, els noms, la representació que ostentaven i la signatura. Els delegats hi entraren sobretot per sindicats, i en menor mesura per partits. Un dels tres hi entrà en representació del Comitè de Milícies Antifeixista, i va ésser anotat a l'acta sense filiació política o sindical declarada, encara que com és obvi, la tenia. El quadre següent il·lustra el que diem.

L'entrada en escena de persones de sindicats de la CNT i la UGT va ser la majoritària, si atenem només al quadre, amb onze i disset persones, respectivament, en aquelles que duïen representació, aspecte que posteriorment es podrà completar. La circumstància de participar persones d'uns sindicats determinats en lloc d'altres ens la il·lustra clarament Vilallonga en assenyalar que n'hi figuraven dos de la UGT; ja que la CNT com a grup no existia a la localitat. Tampoc no desvirtuen la realitat aquelles tres poblacions que assenyalaven que aportaven un component com a representant de la Generalitat o de l'Ajuntament —el Milà, el Pont i Vallmoll—, quan la normativa era que hi havia de participar un del Comitè, circumstància que fa entendre que aquest hi era nomenat precisament per ser el representant del Comitè. En l'afiliació de les persones concretes que hi participaren, podem ampliar el següent, quant a noms i partit o sindicat.

La correlació inicial de participants de la UGT i la CNT indicada cal modificar-la segons si hi pertanyien pel Comitè o per l'Ajuntament, ja que indubtablement eren adscrits a aquests organismes pel fet de ser d'un partit o d'un sindicat. Fet el còmput de les per-

15. FONTQUERNI; RIBALTA (1982), als cap. 4 i 5 s'hi llegeix que l'inici del curs escolar va ser traumàtic. La primera solució consistí a nomenar els que no havien estat expedientats, i pels que faltaren, es nomenaren interinament mestres avalats pels sindicats, els quals responien de la seva vàlua professional i de ser addictes al nou règim que s'iniciava. Posteriorment, es feren proves per accedir-hi. Tot i així, el fet que hi hagués mestres nacionals de l'Estat, de la Generalitat, particulars, racionalistes, en pràctiques del Pla professional, sense títol... Sumat als trasllats, les mobilitzacions, les substitucions, implicà un col·lapse fort, força difícil d'aclarir pel que fa a la comarca que estudiem.

QUADRE 1.

LA CONSTITUCIÓ DE LES SUBDELEGACIONS DEL CENU DEPENDENTS DE LA DELEGACIÓ COMARCAL DE VALLS, I LA REPRESENTACIÓ POLITICOSINDICAL DELS SEUS MEMBRES.

<i>Població</i>	<i>data</i>	<i>local</i> <i>constitució</i>	<i>Representació</i>							
			<i>1936</i>	<i>CNT</i>	<i>UGT</i>	<i>POUM</i>	<i>PSUC</i>	<i>UdR</i>	<i>AJU</i>	<i>GEN</i>
Alcover	28-08	Ajunt.	1	1	-	-	-	-	-	1
Alió	28-08	?	1	1	-	-	-	-	-	1
Bràfim	15-09	Ajunt.	-	2	-	-	-	-	-	1
Cabra	29-08	Comitè Antifeixista	1	-	1	-	-	-	-	1
Figuerola	29-08	Casa del Poble	1	-	1	-	-	-	-	1
els Garidells	29-08	Ajunt.	1	1	-	-	-	-	-	1
la Masó	28-08	Ajunt.	1	1	-	-	-	-	-	-
el Milà	28-08	Ajunt.	1	1	-	-	-	-	1	-
Nulles	9-08	Casa del Poble	-	-	-	1	1	-	-	1
el Pla	30-08	Comitè antifeixista	1	1	-	-	-	-	-	1
el Pont	30-09	Comitè enllaç M. A.	-	1	-	-	1	1	-	-
Puigpelat	17-09	Ajunt.	1	-	-	-	1	-	-	1
la Riba	29-08	Casa del Poble	-	2	-	-	-	-	-	1
Vallmoll	1-09	Casa de la Vila	1	1	-	-	-	-	1	-
Vilabella	25-08	Ajunt.	-	2	-	-	-	-	-	1
Vila-rodona	5-09	Ajunt.	1	1	-	-	-	-	-	1
Vilallonga	28-08	Casa del Poble	-	2	-	-	-	-	-	1
TOTAL			11	17	2	1	3	1	2	14
Resum: 17 poblacions i 51 persones involucrades										

sones de qui sabem la filiació podem dir que almenys disset eren de la UGT i disset de la CNT, circumstància que ens mostra que als comitès locals de milícies antifeixistes de la comarcal de Valls, la CNT hi tenia un pes determinant, de la mateixa manera que el tenia ERC com a partit.

QUADRE 2.

ELS MEMBRES DE LES SUBDELEGACIONS LOCALS A LES POBLACIONS DE L'ALT CAMP I L'ADSCRIPCIÓ QUE ELS AVALAVA.

<i>Població</i>	<i>Noms i afiliació</i>
Alcover	Salvador Gumà Clavell (CNT); Joan Marcelino Ribé (UGT) i Delfí París Martí (CO) ¹⁶
Alió	Josep Batalla Saperas (CNT), Rufí Plana Torres (UGT), Josep Vallvé Catalá (CO) ¹⁷
Bràfim	Ramon Artigas Palau i Isidre Andreu Mercadé (UGT), Artur Ballester Domingo (CO) ¹⁸
Cabra	Josep Calavera Barrafont (CNT), Josep Huguet Mercadé (POUM), Josep Morató Vives (CO) ¹⁹
Figuerola	Rafael Oliva Oliva (CNT), Joan Balañá Montalà (UGT), Frederic Balañá Vidal (POUM)
els Garidells	Josep Guillamat Dolz (CNT), Eduard Garreta Solé (UGT), Josep Piñol Torrents (CO) ²⁰
la Masó	Josep Mialet Contijoch (CNT), Adrià Vallverdú Pujol (UGT), Josep Ferré Ferré (CO) ²¹
el Milà	Salvador Gurí Basora (CNT), Antoni Bosch Garcia (UGT), Anton Banús Salesas (Gener.) ²²
Nulles	Pau Llenas Rovira (PSUC), Eduard Boada Mercadé (UdR), Francesc Armengol Rull (CO) ²³

16. Les referències ampliàtories que sortiran en aquest quadre són extretes d'A. GAVALDÀ TORRENTS (1997), *«Jo delato, tu inculpes, ell denuncia...» (Repressió franquista a Valls i comarca)*, Valls, IEV, p. 46. Al llibre no surt ressenyada la filiació concreta de Delfí París.

17. GAVALDÀ (1977) p. 56. Era de la CNT.

18. GAVALDÀ (1977) p. 64. Era de l'ERC.

19. GAVALDÀ (1977) p. 76. Era de la CNT.

20. GAVALDÀ (1977) p. 90. Era de l'ERC.

21. GAVALDÀ (1977) p. 93. Era de la CNT.

22. GAVALDÀ (1977) p. 103. No surt ressenyada la seva filiació politic Sindical.

23. GAVALDÀ (1977) p. 127. Era de la CNT.

QUADRE 2 (CONTINUACIÓ)

<i>Població</i>	<i>Noms i afiliació</i>
el Pla	Camil Sol Ribé (CO), Josep Anglès Ferrer (CNT), Aleix Roset Reinal (UGT)
el Pont	Ezequiel Avellà Tous (Ajunt.), ²⁴ Joan Masagué Boada (UGT), Jaume Duch Martí (UdR)
Puigpelat	Joan Fortuny Salesas (UdR), Pere Poblet Batalla (CNT), Ramon Poblet Vallvey (CO) ²⁵
la Riba	Josep Bové Ollé (UGT), José Ollé Esteva (UGT), Pere Torrell Altès (CO) ²⁶
Vallmoll	Josep Banús Alimbau (Gener.), ²⁷ Josep Piñol Borràs (UGT), Espiridión Bley Valdivieso (UGT)
Vilabella	Antoni Segú Pié (CO), ²⁸ Armengol Segarra Alegret (UGT), Joan Farré Cervelló (UGT)
Vila-rodona	Josep Bartolí Llorach (CO), ²⁹ Casimir Robert Calaf (CNT), Àngel Perisé Llaquet (UGT)
Vilallonga	Josep Sendra Siscart (CO), Adolf Llorenç Queralt (UGT), Josep Roig Fortuny (UGT)

Constituïda la subdelegació, emetia uns informes referits als tres extrems següents:

- a) el cens escolar subjecte a escolaritzar
- b) la consideració que es tenia de la feina feta pels mestres i la seva adscripció o no al règim republicà
- c) l'estat dels locals i del material de què es disposava, i el que feia falta.

Posteriorment, la DC, amb les respostes a la mà, les refonia per donar forma uniforme a tots els informes. El component global que en sortís seria, doncs, una radiografia de com estava el tema escolar a l'inici del curs, excepte en l'apreciació dels mestres: això era del tot ideològic.

24. GAVALDÀ (1977) p. 153. Era del POUM-CNT-FAI.

25. GAVALDÀ (1977) p. 162. Era de la CNT.

26. GAVALDÀ (1977) p. 185. Era del PSUC.

27. GAVALDÀ (1977) p. 206. No surt ressenyada la seva filiació polític Sindical.

28. GAVALDÀ (1977) p. 243. Era de l'ERC.

29. GAVALDÀ (1977) p. 264. Era de l'ERC-CNT.

3. EL COMPONENT HUMÀ: ELS ALUMNES I ELS MESTRES SOTA LA TUTELA DEL NOU ORDRE DE GUERRA

La classificació del cens escolar, poble a poble, per edats i sexe, era un punt bàsic per a saber en què es comptava i en el que previsiblement es necessitaria. La demanda que es va fer des de la DC va comportar que cada subdelegació lliurés una classificació en xifres totals dels xiquets i les xiquetes del municipi, en dos grans grups —de tres anys a menys de sis, qualificats de pàrvuls, i de sis a catorze anys.

Les xifres consignades van ser fidedignes, ja que eren extretes del registre municipal. La forma de censar els escolars era a criteri de cada subdelegació. Així, n'hi ha que ho feren per edats, n'hi ha que posaren els alumnes per carrers del lloc on vivien, n'hi ha que hi afegiren el nom del pare i la mare, entre d'altres formes consignades. Un cop realitzat el cens, era tramès a la DC, la qual n'unificava el format. Tot seguit, la DC, feia una divisió total dels alumnes per una ràtio de quaranta i d'allí en sortiren els mestres que es consideraven necessaris per a engegar el curs. En general, es posaren escasses notes referides als alumnes. La més explícita va ser la que posà Vallmoll, que va demanar a la DC que un xiquet sordmut fos atès a una escola especial «per a la seva difícil i costosa com necessària educació». Era, indiscutiblement, la cara humana del nou ordre.

Els resultats dels informes van aportar les xifres següents, referides al cens escolar:

El quadre mostra aspectes de reflexió. El principal és que els índexs de població jove que hi havia a les poblacions de la comarca era alt, en cotes que oscil·laven entorn del 15 %

QUADRE 3.

LA POBLACIÓ ESCOLAR PER EDATS I SEXE, PER AL CURS 1936-37

<i>Població</i>	<i>Pàrvuls</i>		<i>Total</i>	<i>Nois</i>	<i>Noies</i>	<i>Total</i>	<i>Cens Total</i>
	<i>Nois</i>	<i>Noies</i>					
Alcover	60	50	110	167	175	342	452
Alió	11	8	19	27	28	55	74
Bràfim	17	20	37	48	58	106	143
Cabra	15	17	32	43	46	89	120
Figuerola	15	17	32	43	39	82	114
els Garidells			8	10	16	26	34
la Masó	6	9	15	26	24	50	65
el Milà	6	8	14	24	25	49	63
Nulles	14	15	29	43	51	94	123
el Pla			100	90	109	199	299

QUADRE 3. (CONTINUACIÓ)

<i>Població</i>	<i>Pàrvuls</i>			<i>Nois</i>	<i>Noies</i>	<i>Total</i>	<i>Cens Total</i>
	<i>Nois</i>	<i>Noies</i>	<i>Total</i>				
el Pont	14	27	41	42	48	90	131
Puigpelat	11	8	19	32	43	75	94
la Riba	28	17	45	41	45	86	131
Vallmoll	13	13	26	57	52	109	135 ³⁰
Vilabella	19	24	43	62	70	132	175
Vila-rodona	30	32	62	122	121	243	305 ³¹
Vila-rodona ³²			10			15	25
Vilallonga	23	16	39	71	60	131	170 ³³

aproximat de la població de cada municipi.³⁴ Calia afegir-hi la consideració de la dona com a persona —en aquest cas les xiquetes, òbviament—, en el sentit d'equiparar-les als nois quant a drets i deures per a una formació igualitària. Un tercer factor era que per primera vegada s'abordava la possibilitat de l'obligatorietat de l'educació abans dels sis anys davant del passivisme i/o la llibertat que tenien els pares de dur-los a l'escola, circumstància que feia que a la pràctica l'escola religiosa els reclutés en una proporció que fins avui desconexem, amb el resultat que un cop escolaritzats aquests alumnes ja no sortirien d'un

30. Hi ha una petita discrepància, creiem que poc significativa, en les dades dels pàrvuls. Mentre la subdelegació dóna els vint-i-sis en total, ben datats, amb el nom del pare i la mare i l'edat de naixement, les dades de la Delegació Comarcal ascendeixen a trenta, sense que puguem observar d'on surten els quatre afegits. Ens hem quedat amb els vint-i-sis.

31. Les xifres de Vila-rodona permeten una lectura més rica. Les 121 nenes que surten de sis a catorze anys poden desglossar-se entre les seixanta-cinc que anaven a l'escola de la Generalitat de temps de la República en pau i les cinquanta-cinc procedents de la substitució de l'ensenyança religiosa. Tanmateix, al còmput general caldria sumar-hi l'escola de Mas d'en Bosch, posada aquí perquè era situada en el terme municipal, tal com van fer constar el Comitè de Milícies Antifeixista de Vila-rodona, el Sindicat d'Oficis Diversos de la CNT de Vila-rodona i el Sindicat d'Agricultors Rabassaires de Vila-rodona.

32. Escola de Mas d'en Bosch.

33. Les xifres donades per la Subdelegació són les incloses al quadre. La Delegació Comarcal de Valls posà vuitanta-set xiquetes de sis a catorze anys, mentre que la Subdelegació de Vilallonga en posà seixanta. Per la documentació amb què treballem no hem sabut veure d'on surt aquesta xifra, per la qual cosa hem respectat les xifres de la Subdelegació, i més quan ressenyen amb nom i cognom els cent setanta censats.

34. Una mostra aleatòria ens ho confirma, com seria el cas de les dues primeres poblacions del quadre, Alcover i Alió. Alcover, el 1930, tenia 2.760 habitants i havia censat 452 escolars de tres a setze anys subjectes a rebre educació per part del CENU, la qual cosa representava un 16,4 % de la població. De la mateixa manera, Alió, amb cinc-cents sis habitants el 1930, representava que tenia un 14,6 % de la població que havia d'assistir a escola en funció dels setanta-quatre escolars que hi eren anotats.

sistema paternalista, en què es continuaria educant la dona perquè fos submissa en tot i per a tot a l'home. I un darrer apunt ens l'indica la ferma voluntat que els nois estiguessin escolaritzats fins als catorze anys, en una època en què molts condicionants no ho afavorien, entre els quals calia considerar, en força casos, la depauperada economia familiar, que comportava que molts treballessin en edat escolar per contribuir al jornal. Això era tolerat, si no afavorit, per pares amb una educació prima que no donaven massa valor a l'escola. L'absentisme en classes massificades era una tònica que s'arrossegava com a cosa normal.

Un segon eix d'actuació de les subdelegacions locals va ser el tema dels mestres, sotmesos a l'avaluació de les organitzacions politico-sindicals del començament de la guerra, a un examen de la seva aptitud i actitud. Els informes fets a cada poble van ser calibrats per la delegació comarcal, la qual els ratificà.

Veiem el quadre següent que ens dóna resposta de com eren vistos els quaranta mestres de la comarca de Valls dels quals tenim dades a l'inici del curs escolar del 1936 per les forces d'esquerra de cada subdelegació.

Les valoracions dels mestres no sempre van anar en la línia de posar-hi l'epígraf exacte que s'indica, per la qual cosa al quadre hi ha la síntesi de part del que incloem

QUADRE 4.

L'ADSCRIPCIÓ IDEOLÒGICA DELS MESTRES EFECTUADA PER LES SUBDELEGACIONS LOCALS
A INICIS DEL CURS 1936-1937, I LES DEMANDES DE SEPARACIÓ I DE TRASLLAT.

<i>Població</i>	<i>Mestres</i>
Alcover ³⁵	Sense dades
Alió	Blai Domingo Miquel (addicte a la causa republicana), Raimunda Domènech Gavalvà (feixista)
Bràfim	Antoni Vicens Montserrat (desafecte i petició de trasllat), Montserrat Miquel Ballart (no es pot considerar addicta, petició de trasllat)
Cabra	Pau Marsà Traginer (addicte a la causa republicana), Carme Capdevila Torrell (feixista, petició de separació), Carme Marimon Batalla (feixista, petició de separació)

35. No hi consten els noms. Si resseguim EQUIP D'HISTÒRIA DE L'ENSENYAMENT DE CEA (1982), *L'ensenyament a Alcover. La història de l'educació des d'una perspectiva local*, Alcover, Centre d'Estudis Alcoverencs, p. 130 i s., s'hi diu que hi havia set mestres. Dos mestres anaren al front —Frederic Miquel Rovira i Josep M. Plana Batalla—, i dues mestres van ser «jubilades forçosament» —Filomena Terrén Tobeñas i Carme Solà Guinjoan. Els mestres que arrencarien el curs serien Victori Sanz Subirats, M. Pilar Menéndez Balada i Teresa Barrufet Puig; no podem precisar si aquesta darrera va començar el primer dia o en dies successius. Entre els nous que arribarien caldria citar Josep Martorell, Agustina Menéndez Balada, germana de la M. Pilar, i un tal Pujol.

QUADRE 4 (CONTINUACIÓ)

<i>Població</i>	<i>Mestres</i>
Figuerola	Maties Olné Martí (addicte a la causa republicana), Prudència Argany Masquef (addicta a la causa republicana)
els Gardiells	Josep Sanz Mateo (addicte a la causa republicana)
la Masó	Flora Vilaroya Aubareda ³⁶ (addicta a la causa republicana), Joan Francolí Aguado (indiferent)
el Milà	Alfred Benavent Benavent (addicte a la causa republicana)
Nulles	Josep Bonay Vidal (indiferent, petició de trasllat), Maria Teresa Català Bonet (indiferent, petició de trasllat)
el Pla	Lluís Tormes Bages (feixista, petició de trasllat), Rafael Socies Bové (addicte a la causa republicana), Teresa Seró Navas (catòlica moderada), Josepa Esteve Torras (catòlica moderada)
el Pont ³⁷	Mestre sense identificar (petició de trasllat), mestre sense identificar (petició de trasllat)
Puigpelat	Eusebi Gràcia Gascon ³⁸ (addicte a la causa republicana)
la Riba ³⁹	[Josep Nogueró Lacambra] (addicte a la causa republicana), [Antònia Marco Meler] (addicta a la causa republicana)
Vallmoll	Jaume Aleu Andreu (addicte a la causa republicana), Eusebi Mañé Sans (addicte a la causa republicana), Concepció Vicenç Font (addicta a la causa republicana), Aurora Badia Royo (addicta a la causa republicana)
Vilabella	Josep M. Solé Japte (addicte a la causa republicana), Dolors Puig Pellon (addicta a la causa republicana)
Vila-rodona	Pere Olivé [Rosanés] (desafecte, petició de separació), Àngel Perisé Llaquet (addicte a la causa republicana), Rosario Llairó [Pagès] (addicta a la causa republicana), Joan [Josep] Franch [Molas] (addicte a la causa republicana), Teresa Maria Canals [Domingo] (addicta a la causa republicana), [Bonaventura] Servent [Sulla] (addicte a la causa republicana)

36. Surt també com a Florentina Vilarroya, i en un cas el segon cognom diu Torrents.

37. Els dos del Pont no sabem qui eren.

38. En d'altres documents surt com a cognom Garcia. Ens decantem per Gràcia perquè als anys cinquanta exercí a Alcover un mestre de nom i cognoms idèntics.

39. Els dos mestres de la Riba no consten a l'informe. Només que són considerats addictes al règim republicà. Els extraiem de la documentació de la subdelegació local, ja que signen els papers del cens dels escolars.

QUADRE 4 (CONTINUACIÓ)

<i>Població</i>	<i>Mestres</i>
Vila-rodona ⁴⁰	Teresa Torredemer Robert (petició de trasllat o petició de separació)
Vilallonga	Joan Montardit Cartañá (addicte a la causa republicana), Antònia Badia Rovira (addicte a la causa republicana)

tot seguit. Així, del mestre addicte s'hi deia «és afectat al règim constituït», i del mestre qualificat de feixista, «totalment desafecte», «no es pot considerar afecte», entre d'altres. La precisió següent ens mostrarà la gran quantitat de variants en algunes poblacions; ens fixarem, sobretot, en aquells que aporten aspectes rellevants.⁴¹ Els escrits, tots, van ser redactats en la llengua del país.

A Bràfim el document informe va ser elaborat pel Comitè de Milícies Antifeixistes si atenem al segell que hi consta. El mestre Antoni Vicens Montserrat i la mestra Montserrat Miquel Ballart van ser qualificats de marcada filiació dretana. La mestra, a més, va ser posada clarament a la picota, ja que l'informe deia que no se la podia considerar addicte al règim «per quant ha donat sempre proves d'amistat i companyonia amb significades persones de dreta», per la qual cosa demanava el relleu tant de l'un com de l'altre perquè «no interessa de cap de les maneres el seu concurs per considerar-lo perjudicial a les normes d'ensenyament a que l'actual règim interessa, en bé i profit d'Espanya». Sobre la proposta de mestres nous, el Comitè brafimenc manifestava que tot i que podia designar persones addictes a l'actual règim, facultava el CENU perquè lliurement fes les designacions corresponents, les quals acceptaria.

A Cabra, l'informe de la subcomissió va remarcar un fet. La destitució de la mestra Carme Capdevila Torrell es va justificar escrivint que es realitzava «per estar plena de prejudicis religiosos i menysprear les nenes filles de pares esquerrans i batejades lliurement».

A Figuerola, el personal de l'escola, qualificat ja amb l'apel·latiu de l'època *camarades*, era conceptuat molt bé de forma professional, i s'hi afegia, entrant en el vessant ideològic, que ostentava «una política d'adhesió incondicional a la República i al progrés de les llibertats del poble». Als Garidells, es posà del mestre Josep Sanz Mateo que «atén perfectament tot el cens escolar».

L'informe de la Masó va ser favorable a Flora Villarroya, ja que es posà que l'escola «funciona bé; sense tenir la mestressa cap tara personal». No fou tan clar el del mestre Joan Francolí, ja que la subdelegació indicava que seria convenient que se'l designés per a dirigir la nova escola de pàrvuls que sol·licitava el poble, «degut a la seva edat i el de-

40. Escola de Mas d'en Bosch.

41. Obviarem les faltes d'ortografia, en alguns casos abundoses. En certs casos, per no malmetre l'estil, les deixarem.

fecte de la vista». La torna venia a continuació, en indicar que si la demanda d'una escola de pàrvuls no s'activava, «se sol·licita el seu trasllat immediat», tot i posar del mestre que no tenia cap tara personal. La delegació de Valls va descriure la realitat del que passava en enviar el full al CENU, dient que se'n demanava el trasllat «per incompatibilitat amb el veïnat».

Nulles no es mullà en el tema dels mestres, però en demanava la substitució, amb indicacions de nom i cognom. Dels mestres Josep Bonay i M. Teresa Català deien que professionalment s'havien comportat bé, però l'etiqueta «políticament no ens consta» féu que es demanés que ambdós fossin rellevats per altres mestres, Lluís Casas Gavaldà i Maria Fabra Benaïges.

El Pla també conceptuà els seus mestres. Qui en sortí més mal parat va ser Lluís Tormes, ja que en l'apartat professional se li posà que era «distingit per pegar els nens», i en l'apartat polític se li anotà que era «faccions 100 x 100». En els dos mateixos àmbits van ser avaluats Rafael Socies, professionalment bo en tots els conceptes i políticament «militant i addicte» i Josepa Esteva i Teresa Seró, amb comportament professional bo, i en el vessant polític, considerada «catòlica moderada».

El Comitè Local Antifeixista del Pont va ser fulminant en l'apreciació dels dos mestres, dels quals no consta el nom. Del mestre deien que «no congeniant en l'esperit evolutiu del poble, desitja sigui traslladat d'aquesta Vila», i de la mestra, l'acusació era d'allò més dura, en posar que «en sentit professional no ha tingut mai carinyo a l'ensenyament, i per la seva conducta retrògrada en el comandament de l'escola que ha donat sempre resultat negatiu, en perjudici de les alumnes; fa que aquest Comitè desitja sigui declarada la seva cessació [sic]». A Puigpelat no es tenien dubtes sobre el pensament del mestre Eusebi Gràcia, ja que havia marxat al front com a milicià voluntari.

A Vallmoll, les precisions van ser poc favorables, però els matisos posaven cadascú al seu lloc. Del mestre Aleu s'hi posà «donant proves del seu republicanisme i adhesió al Règim, amb marcada tendència esquerrana». I del mestre Eusebi Mañé, que tenia una «inclinació a l'esquerra».

Vilabella va ser el poble que indicà més característiques del mestres, afavoridores. Sobre el mestre Josep M. Solé s'hi deia que exercia a la vila des del setembre de 1933 «i malgrat trobar l'ensenyança completament abandonada es conegué molt aviat el canvi de professor [,] i la instrucció dels joves que han passat per dita Escola és excel·lent, pel qual motiu tota la població està satisfeta amb escriu del comportament de l'ensenyat mestre». De la mestra Dolors Puig deia que exercia a l'escola des del primer de gener de 1936, i que tot i el poc temps estaven satisfets del seu comportament. Afegia l'informe que «s'ha de fer constar que els resultats en l'escola de nenes no poden ésser tan brillants com a la de nens, ja que al començament que porta a la direcció [...] aquella Escola estava molt pitjor que a l'última degut a fer poc temps que havia cessat com a mestra una religiosa malalta i impossibilitada». Sobre les idees polítiques de la mestra deia que «són completament neutrals, no havent actuat en aquesta població en política de cap mena».

L'informe de Vila-rodona també era concloent. D'Àngel Perisé s'hi deia que era un excel·lent mestre.⁴² S'afegia que era un «republicà esquerrista de tota la vida, element molt actiu, defensor acèrrim de les llibertats del poble, militant sempre amb les classes treballadores, ajudant-les per a aconseguir un estat social més just i humà». Tot amb tot, fiblava sobre aspectes passats que no coneixem, en dir que «durant el bienni negre la gent reaccionària volia treure'l però no hi foren a temps perquè el triomf del 16 de febrer [de 1936] ho impedí. A l'escola sempre ha fet una tasca admirable. Els pares dels nens, com el poble en general, sempre ha apreciat i aplaudit, d'una manera decidida, l'obra escolar d'aquest company. La gent contrària, com a company actiu i complidor de la seva missió, també l'aplaudia, però la fermesa en les seves idees i la constància i rectitud en la defensa del règim republicà autèntic i esquerrista feia que fos molestat i mirat amb poca simpatia per la gent reaccionària». La part final, vistos els antecedents, era cantada; la subdelegació escrivia que, «per tant, teniu en compte que aquest company deu ocupar els llocs de més importància perquè s'ho mereix, per la seva capacitat pedagògica i actuació clara i decidida».

Dels altres mestres hi havia divisió d'opinions. De Joan Franch, Teresa M. Canals i la senyoreta [Bonaventura] Servent deia que tots s'havien comportat molt bé, «servint amb tota lleialtat a la República i fent bona feina a l'escola». De Rosario Llairó deia que era molt apreciada per «tots nosaltres». Afegia que la seva actuació era molt semblant a la del senyor. Perisé, concretada en «molta activitat en l'ensenyança i fermesa de les idees i del règim republicà. Com el senyor Perisé estava fixada pels elements reaccionaris». L'informe concloïa que «es fa mereixedora a ocupar llocs ben destacats». L'informe negatiu va ser per al mestre Pere Olivé, a qui es qualificava com a «element destacat davant la seva actuació aquí, per les seves idees cedistes i reaccionàries». Sobre el comportament personal deia que «alternava sempre amb les classes capitalistes, les que sempre s'han distingit per ésser contràries al règim republicà». La solució era cantada en dir que «considerem indispensable la seva separació de la carrera que posseeix». La conclusió de tot el conjunt de mestres és que n'hi havia dos que «ofereixen les garanties màximes, puix en tot moment donen la cara per la defensa de les llibertats, de la República i de l'ensenyança sense mixtificacions [sic]».

L'informe de Vilallonga va ser tècnic, en dir que el mestre Joan Montar feia poc temps que era nomenat, però que segons referències era afiliat a Izquierda Republicana, el partit d'Azaña. Sobre la mestra Antònia Badia, diu que era «propietària [en el sentit de destinació professional], de conviccions religioses, però sempre s'ha mostrat addicta al govern republicà».

42. Detalls més ampliat, a Antoni Gavalvà i Torrents (1997), «Apunts de la repressió franquista a Vila-rodona», a *Resclosa*, núm. 1, p. 111. Les malvestats de la vida van fer que, acabada la guerra, pogués fer de mestre a la presó de Tarragona, a fi i efecte de redimir la pena, i que un cop sortís de la garjola no pogués exercir.

Els resultats, en conjunt, aporten moltes coses però no pas totes. Dels quaranta mestres posats a avaluació, en podem fer tres grups:⁴³

a) els vint-i-cinc que van ser considerats addictes a la República, en un percentatge que representa el 62,5 %;

b) el bloc de nou mestres, en un percentatge del 22,5 %, col·locats entre la franja de: esafectes (dos); sense saber-ne la catalogació se'ls demanava trasllat o separació (tres); i clarament com a feixistes (quatre);

c) i els sis que van ser qualificats com a indiferents, corresponen, en conjunt, a un 15 %, entre els quals s'hi consideraven des dels purs, els indiferents (tres), als no addictes (un) o als assenyalats com a catòlics moderats (dos).

Després d'aquestes apreciacions en va venir una altra de més punyent, que coïa: la de la demanda de ser separat de fer de mestre o la de ser traslladat de la població on exercia, tot i que sorprèn el cas d'algú que va ser declarat feixista al qual no es posà l'afegit de si era separat o traslladat. En el conjunt d'aquest apartat s'hi troben fins a dotze mestres; de sis se'n demanava la separació; de cinc, el trasllat, i en un cas la demanda era inconcreta, en el sentit que es fes una de les dues coses, separació o trasllat. Com sigui que de deu dels dotze casos tenim dades completes —recordem que ens falten els dos noms dels mestres del Pont—, podem veure el perfil de per on van anar els trets. Vegem el que els passà:

QUADRE 5.

DESTINACIÓ DELS MESTRES QUE TENIEN UNA ADSCRIPCIÓ IDEOLÒGICA NEGATIVA AL COMENÇAMENT DE LA GUERRA, EFECTUADA PER LES NOVES AUTORITATS, RESPECTE A LA DEMANDA DE SEPARACIÓ I/O DE TRASLLAT

<i>Població</i>	<i>Mestre, petició de trasllat (PT) o de separació (PS) i resolució</i>
Bràfim	Antoni Vicens Montserrat (PS): sense informació Montserrat Miquel Ballart (PT): pel DOGC de 15/10/1936 sabem que va ser destinada a la Conca de Barberà i pel de 31/12/1936 hi quedava ratificada
Cabra	Carme Capdevila Torrell (PS): sense informació Carme Marimon Batalla (PS): sense informació
la Masó	Joan Francolí Aguado (PT): sense informació
Nulles	Josep Bonay Vidal (PT): pel DOGC de 15/10/1936 sabem que va ser destinat a la Conca de Barberà i pel de 31/12/1936 hi quedava ratificat

43. No s'hi compten els d'Alcover, fet que no faria variar gaire els percentatges, ja que n'hi hauria hagut de tots colors, des de republicans de soca-rel fins a declaradament nacionals catalans, passant per alguns reaccionaris.

QUADRE 5 (CONTINUACIÓ)

<i>Població</i>	<i>Mestre, petició de trasllat (PT) o de separació (PS) i resolució</i>
	Maria Teresa Català Bonet (PT): la proposta de la Delegació Comarcal va ser passar-la a Vila-rodona però en una modificació posterior se la proposà passar a Valls
el Pla	Lluís Tormes Bages (PS): sense informació
Vila-rodona	Pere Olivé Rosanes (PS): pel DOGC de 15/10/1936 sabem que va ser destinat a la comarca de la Ribera d'Ebre i pel de 31/12/1936 hi quedava ratificat. Teresa Torredemer Robert (escola de Mas d'en Bosch) (PT o PS): pel DOGC de 15/10/1936 sabem que va ser destinada a la Conca de Barberà i pel del 31/12/1936 que hi quedava ratificada

Del quadre es desprèn que les peticions de trasllat de les subcomissions es compliren, tot i que van ser canvis que podem qualificar de suaus, ja que els mestres van ser destinats a la mateixa comarca o a comarques veïnes. La circumstància que no s'hagi trobat informació d'algunes de les demandes de separació o de trasllat no permet aventurar cap hipòtesi, atès que, com veiem per les que sabem de separació, no van ser efectives.

Un complement afegit el podem donar de la depuració franquista, la de l'acabament de la guerra, de la qual sabem de trenta-dos mestres dels quaranta que estem treballant, quasi en les mateixes qüestions.

QUADRE 6.

LA DEPURACIÓ, ENTRE EL 1939 I EL 1942, DELS MESTRES QUE EXERCIEEN EL 1936
A LES POBLACIONS DEL PARTIT JUDICIAL DE VALLS

<i>Població</i>	<i>Mestre i càrrecs</i>
Alió	Blai Domingo Miquel: trasllat fora de Catalunya (5 anys) Raimunda Domènech Gavalrà: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
Bràfim	Antoni Vicens Montserrat: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament
Cabra	Pau Marsà Traginer: separació del servei i baixa de l'escalafó Carme Marimon Batalla: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
Figuerola	Prudència Argany Masquef: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament

QUADRE 6 (CONTINUACIÓ)

<i>Població</i>	<i>Mestre i càrrecs</i>
la Masó	Flora Villaroya Aubareda: suspensió temporal de feina i sou (2 anys) i trasllat fora de Catalunya (3 anys) Joan Francoí Aguado: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament
el Milà	Alfred Benavent Benavent: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament
Nulles	Josep Bonay Vidal: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament Maria Teresa Català Bonet: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
el Pla	Lluís Tormes Bages: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament Rafael Socies Bové: suspensió temporal de feina i sou (2 anys) i trasllat dins de la província de Tarragona (2 anys) Teresa Seró Navas: trasllat fora de Catalunya (5 anys) Josepa Esteve Torras: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
Puigpelat	Eusebi Gràcia Gascon: separació del servei i baixa de l'escalafó Carme Ferré Bové: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
la Riba	[Josep Nogueró Lacambra]: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament [Antònia Marco Meler]: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
Vallmoll	Jaume Aleu Andreu: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament Eusebi Mañé Sans: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament Concepció Vicenç Font: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament Aurora Badia Royo: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
Vilabella	Josep M. Solé Jepte: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament Dolors Puig Pellon: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
Vila-rodona	Angel Perisé Llaquet: separació del servei i baixa de l'escalafó Rosario Llaíró [Pagès]: separació del servei i baixa de l'escalafó Joan [Josep] Franch [Molas]: confirmació en el càrrec o habilitat per a l'ensenyament [Bonaventura] Servent [Sulla]: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament (escola de Mas d'en Bosch) Teresa Torredemer Robert: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament
Vilallonga	Antònia Badia Rovira: confirmació en el càrrec o habilitada per a l'ensenyament

Els resultats permeten extreure unes conclusions que, tot i ser molt generals, assenyalen una tendència. Dels trenta-dos mestres dels quals sabem totes les dades i dels quals podem fer un estudi comparatiu, tenim que:

- Vint-i-quatre van ser confirmats en el seu càrrec, en un percentatge del 7,5 %.
- Quatre van ser expulsats de la professió, xifra que representa un 12,5 %.
- Quatre van ser traslladats: tres a fora de Catalunya, un a una altra província de Catalunya. Els quatre també van ser inhabilitats per a tenir càrrecs directius i, per torna, a dos dels quatre se'ls aplicà la suspensió temporal de sou i feina. Tots aquests aspectes, a la pràctica, volien dir haver de deixar la feina. Representen el 12,5 % del total.

El tema dels mestres, però, no era pas tancat. Retornant a l'inici de la conflagració del 1936, sabem que amb la resolució de mestres, ratificats o no, la DC va trametre una proposta de nomenament de nous mestres al CENU. La pel·lícula dels llistats, per pobles, va anar de la manera següent, sense que ara n'especifiquem els noms:

1) La DC va fer una primera proposta el 23 de setembre de 1936, tramesa a la seu central del CENU a Barcelona. Hi assenyalava cinquanta-sis mestres nous que completaven els que ja tenien plaça i que havien estat ratificats pels membres de la subdelegació local.

2) En data indeterminada —entre el 23 de setembre i el 4 de novembre— la DC va fer una primera modificació de la proposta. Hi constaven anul·lacions i nomenaments, que afectaven vuit mestres.

3) Uns dies després —també entre el 23 de setembre i el 4 de novembre— es va fer una segona modificació de la proposta. Hi constaven anul·lacions i nomenaments que afectaven dos mestres.

4) En data posterior al 4 de novembre, a instàncies de la Comissaria de la Generalitat de Tarragona, es comunicà novament la primera proposta amb les modificacions escaients. La peculiaritat és que s'hi afegí, en alguns casos, el nomenament que tenien els mestres proposats, part dels quals havien estat nomenats interins per l'Estat.

En conjunt, el total de mestres involucrats va ser de seixanta, per mor que alguns són a més d'una llista.

A aquestes demandes de nomenament caldria afegir-hi un segon grup de mestres —vint-i-sis en total— que van ser nomenats a través de diverses ordres del DOGC, en el curs del 1936, per a suplir vacants de jubilació i de mestres que eren al front. Els DOGC que aporten la informació són del 13 d'octubre i del 15 d'octubre. La primera tanda de mestres que havien de servir les noves escoles de Catalunya va ser nomenada amb caràcter interí. El DOGC del dia 16 concedia el trasllat a Barcelona, amb caràcter provisional, d'altres mestres. Finalment, el de 31 de desembre, publicava l'ordre en què eren «rectificades, reproduïdes i refoses en una» les llistes referenciades anteriorment; senyal que a les primeres hi havia hagut mancances i omissions.

El conjunt de mestres que varen fer classe a xiquets i xiquetes del partit judicial propingueren, doncs, de diversos àmbits de nomenament, i configuren l'arrencada de l'escola vallenga i comarcana del temps de la guerra. Hi entraren, a manera de resum:

- a) els mestres que ja tenien plaça en propietat;
- b) els mestres que van ser nomenats pel CENU a proposta de la delegació vallenga i a instàncies de les subdelegacions locals;
- c) i finalment els que van ser nomenats pel CENU a través del DOGC.

El resultat comporta que sabem de fins a noranta-sis mestres que exerciren la seva feina a Valls i a poblacions de la seva zona d'influència en el primer curs de la guerra —propietaris, nomenats per la DC i pels DOGC—, i que sabem també allò que els succeí en la depuració pel franquisme⁴⁴ efectuada entre els anys 1939 i 1943. Els resultats són que seixanta-quatre mestres van poder continuar fent classe —66,6 %— mentre que trenta-dos —33,3 %—van ser molestats, en funció dels càrrecs inculporis que indiquem a continuació:⁴⁵

- Setze mestres van ser separats del servei i van causar baixa de l'escalafó, xifra que representava un percentatge del 16,6 %.

- Onze mestres van ser o suspesos de sou i de feina o traslladats: sis a fora de Catalunya, i quatre més a d'altres províncies que no eren la pròpia dins de Catalunya. Aquests aspectes prefiguraven una baixa encoberta a alguns d'ells. Alguns, a més, tenien suspensió de feina i sou per un temps. Representen, en conjunt, un 10,4 %.

- Cinc mestres més van patir altres aspectes, com ser traslladats a una altra població de la província de Tarragona o ser inhabilitats per a càrrecs directius, qüestions que impliquen un 5,2 % dels que estem treballant.

Fet el còmput general, el resultat sorprèn, si el comparem amb altres estudis realitzats. El resum final significà que la presència de mestres molestats en diversos vessants implicava un 33,3 % de repressió efectiva, percentatge molt superior a l'estudi dels 863 expedients de mestres estudiats a fons, en l'àmbit espanyol. En aquest treball apareixia un índex de represàlies d'algun tipus del 24,5 %, percentatge que comporta, en xifres globals, que el nivell comarcal de repressió superi en gairebé un 10 % el del conjunt espanyol.

44. No els assenyallem aquí, ara. Valls ciutat va ser especialment castigada. Una petita mostra de com es guardaven són dos informes signats a Valls, passats per una persona que té accés als arxius de la Falange, guardats en mans particulars, «desviats» quan es tenia ordre de destruir-los amb foc purificador al campament de la OJE de la Riba. Vegeu apèndix 1 i 2.

45. La depuració implicà una resolució, i contra aquesta es podia presentar recurs. Dels noranta-sis mestres que treballaren a Valls i a l'àrea de Valls, deu van presentar el recurs referit. És curiós que cap dels que van ser inhabilitats de per vida per a treballar de mestres el presentessin. Els que ho feren, en general, reduïren les penes.

4. EL COMPONENT FÍSIC: ELS LOCALS I EL MATERIAL

El tema dels locals va ser un altre aspecte del qual van haver d'informar les subdelegacions dels diferents pobles. Els informes són desiguals, però no per això deixen d'expressar el cru sentit del que era l'escola del començament de la guerra. Les respostes no ofereixen dubtes sobre la realitat física escolar. En el grup dels que posaren poca cosa cal esmentar les poblacions d'Alió, Cabra, els Garidells, la Masó, el Milà, Puigpelat, la Riba, Vallmoll i Vila-rodonà, encara que totes tenien motius diferents. Alió s'hi va mostrar reticent, i va deixar clar que les escoles «no reuneixen cap condició pedagògica [...] desitjant trobar un local espaiós pel esbarjament de dits nens». Cabra deia, semblantment, que els locals eren inservibles. Els Garidells digueren que els locals eren «deficientíssims», tot i que amb unes obres d'adaptació s'habilitaria provisionalment la casa que era abadia i que quan les circumstàncies ho permetessin es construiria un edifici nou en un pati que era propietat de l'Ajuntament. La Masó no va dir res de les escoles; únicament va demanar un pati d'esbarjo per a la que fins aquell moment havia estat l'escola de nens, tot assenyalant que es podria construir annex a l'escola, «perquè el pati és d'un element reaccionari [Josep Juncós]», reformulat per la delegació comarcal amb l'ostentós qualificatiu «d'element facciós». El Milà va dir que el local de les escoles era dolent i de lloguer. La necessitat feia demanar un edifici de nova planta, per encabir-hi una escola de nenes, ja que ara només hi havia una escola mixta. Es proposava, mentre no es construís l'escola, la confiscació provisional de la casa «d'un facciós», sense concretar nom. Puigpelat posà que els locals eren bastant deficients, però va assenyalar que el Comitè ho havia solucionat amb la confiscació d'un local al carrer Francesc Macià, on s'instal·larien provisionalment les escoles fins que es pogués construir un edifici nou. La Riba assenyalava que hi havia una escola unitària de xiquets i una de xiquetes deficients, i que es necessitava una aula de pàrvuls; es proposava un edifici confiscat al carrer Prat de la Riba, 5, per a instal·lar-hi les tres aules. Vallmoll va escriure que disposava d'un edifici escolar sòlid, de quatre aules, les quals reunien excel·lents condicions pedagògiques i higièniques, pel fet que era nou. Vila-rodonà va significar que els locals no eren gaire bons, tot i que va dir que, mentre s'esperava l'aprovació del grup escolar que s'havia demanat a Madrid, «ens hem preocupat durant aquests dies per a utilitzar-ne d'altres que reuneixen millors condicions», senyal que permet intuir que s'havia condicionat la neteja d'algun local requisat.

Entre les poblacions que van respondre amb demandes hi ha Alcover, Figuerola, Nulles, el Pla de Santa Maria, el Pont d'Armentera, Vilabella i Vilallonga.

Alcover va escriure molts detalls. La petició inicial anava dirigida al tema de locals. S'assenyalava que el març, l'Ajuntament havia fet demanda a la Direcció General de Primer Ensenyament de la construcció d'un edifici destinat a parvulari. Ara, la solució que donava era expeditiva. Proposava dividir els nens de tres a cinc anys i de cinc a set, i que els primers ocupessin la planta baixa i els segons la sala del que en aquell moment era la biblioteca. Desplaçada aquesta, proposava que caldria apropiarse d'un local perquè fes de biblioteca central popular. Escrita a mà, s'oferia la solució que calia

requisar el xalet de Gabriel Ferré per a instal·lar-hi el parvulari. Alhora, la subcomissió alcoverenca sol·licitava un local per als nens endarrerits mentalment (entre els quals comptaven els de motiu fisiològic, els que no anaven gaire a classe i els malalts), per posar-los a to, ja que «són un pes mort a la classe». Per això, demanava en un apartat l'assistència «obligatòria, i que es fixi un nombre de faltes tolerable, per a la sanció a llurs pares, de manera ferma i seriosa». A més, s'alertava del perill físic pel qual passaven els escolars a l'hora d'anar a escola, i es demanava que s'obris un camí, perquè s'evités «haver de passar pel tombant perillós de la carretera», i que es busqués que hi hagués alhora un pas alternatiu al costat, el qual «evitaria que els nens s'exposessin al ventot glaçat de l'hivern». Pel que fa a la higiene també hi deien la seva, i suggerien «entre els lavabos i les comunes, posar-hi unes dutxes». Posats a demanar afegien que darrere de l'escola «podria fer-s'hi una piscina». La demanda, com es pot observar, no es quedava curta.

Figuerola blasmava que els locals de les escoles eren inservibles en tots els aspectes pedagògics i higiènics, per la seva escassa cabuda, per la poca llum i ventilació, i perquè estaven mancats de lavabo i de guarda-roba, i hi afegien aspectes de més contingent com «que no hi ha camps d'esbarjo ni aules per biblioteca». Una de les solucions que proposava com a imprescindible era la creació d'una escola mixta de pàrvuls, ja que a més de facilitar el treball en les altres seccions de l'escola, en el temps de recollir les collites —plegar avellanes, veremar, segar, etc.— en què la majoria de la població quedava ocupada en les recol·leccions, facilitaria que els xiquets es quedessin a la vila, ja que alguns infants no anaven a escola perquè els seus pares se'ls enduien al camp, on a més a més destorbaven. Aquesta pensada la concretaven amb la creació d'una cantina escolar, complementària. Això significava la confiscació oportuna d'un local —en aquest cas el del Sindicat Agrícola de Sant Jaume. Era interessant veure com el descrivia en aquests primers moments de guerra. Assenyalava que era el «lloc d'actuació i esbarjo de totes les dretes reunides de la localitat, des dels lliguers fins als cedistes, acció ciutadana, tradicionalistes i falangistes petulans». De l'edifici es deia que «amb poc gasto» el Comitè podria instal·lar-hi les tres aules que necessitava, i que tenia bona llum, ventilació, cabuda i «una magnífica sala de teatre» de gran aplicació escolar. Afegia, a més, que a la part exterior podria habilitar-s'hi un camp, sense concreció de l'ús, «propietat fins ara del camp feixista de la localitat».

Nulles era un altre poble que esplaiava la realitat. Assenyalava que les escoles de nois i noies eren instal·lades en un local particular llogat, sense que aquest local reunís les condicions de capacitat i higiene necessàries. Remarcava que era «un perill per a la salut», i demanava, consegüentment, la construcció urgent d'un edifici escolar. La voluntat expressa del municipi, però, sintonitzava amb la demanda, ja que el juliol del 1935 havia cursat la sol·licitud de construcció d'una escola nova de trinca, a la Direcció General de Primera Ensenyanza, de Madrid, acollint-se a la normativa, per la qual l'Estat aportava el 85 % del cost i el 15 % restant sortia de les arques municipals, una vegada realitzada, tanmateix, la cessió del solar.

El Pla informà que la població disposava d'un edifici escolar de nova planta amb quatre unitats, dues per a xiquets i dues per a xiquetes. Tot amb tot, i com sigui que el CENU tenia la intenció d'escolaritzar tots els alumnes, la demanda era que, annexes als locals, es construïssin dues classes més, una de les quals s'hauria de dotar de mestre a fi i efecte de poder oferir cinc graus de coeducació. Alhora, es demanava la creació o ampliació per a uns grups de pàrvuls, de dues unitats, i com sigui que en aquells moments no es podien construir els locals, provisionalment «habilitaríem locals requisats que reuneixen condicions higièniques».

El Pont d'Armentera, en un informe exhaustiu, detallava molts aspectes. En el tema de locals deia que hi havia dues escoles —una de nens i l'altra de nenes— instal·lades «en llocs faltats de les condicions més elementals de salubritat i capacitat». Afegia que per confeccionar el cens escolar calia incloure els xiquets del barri de la Planeta, dependent d'Aiguamúrcia, enganxat a la mateixa població del Pont i les Masies de Saumella, i que per aquesta circumstància, sumada a l'augment del cens escolar, era necessària la creació de tres noves classes. L'Ajuntament, per solucionar aquestes mancances, no s'havia quedat parat. El 13 de juliol de 1936 havia fet lliurament a la Secció Administrativa de Primer Ensenyament de Tarragona del projecte de construcció d'un edifici de parvulari, amb dues classes unitàries i la casa habitació dels mestres. La guerra, però, ho havia trasbalsat tot. D'aquesta forma, el Comitè, en connivència amb l'Ajuntament, s'havia fet seves dues «torres» per instal·lar-hi l'escola: una d'elles, prèvia modificació interior; l'altra, per als habitatges dels mestres.

Vilabella no es mossegà la llengua en el tema dels locals. Assenyala que els locals de les dues escoles eren dolents, «millor dit, inservibles per a ésser dedicats a un fi tan important com és l'ensenyança». La solució, però, ja era presa, ja que l'Ajuntament i el Comitè s'havien apoderat d'un edifici per a poder-hi emplaçar les escoles «que siguin necessàries», en clara al·lusió a fer la feina ben feta.

Vilallonga va ser també molt explícita. Va escriure que la vila tenia instal·lades les dues escoles de nens i nenes en un edifici de lloguer, en el qual abans hi havia hagut una fàbrica de teixits. L'edifici reunia poques condicions de seguretat per diverses raons. S'esmentaven «una escala perillosa, els pisos que trepiden al més petit salt, unes finestres velles perilloses els dies de vent i les rajoles del pis que s'esfondren aixecant una pols que resulta perjudicial en respirar-la». L'informe prosseguia dient que l'Estat havia acordat la construcció d'una escola nova, per la qual cosa el consistori de Vilallonga, a la primeria de juny, havia fet lliurament del 50 % de la quantitat preceptiva que li corresponia aportar, i que quan s'esperava que sortís a subhasta la construcció de l'edifici havia tingut lloc la revolta feixista. La subdelegació, però, indicava que no descansaria, per així resoldre definitivament aquest assumpte. Assenyala que, anant bé, la previsió era que almenys es trigarien dos anys a poder usar la nova escola, per la qual cosa havia actuat per la via directa, amb la confiscació «d'una magnífica casa i jardí propietat d'un significat feixista [...] [Josep Serra]». La casa, àmplia, tenia diverses sales, quatre d'elles de cabuda suficient per a encabir-hi les classes del cens escolar, cadascuna amb obertures, llum i airejament; un edifici, en defini-

tiva, «que serà traspasat al Comitè de l'Escola Unificada quan ens sigui indicat». Alhora, l'informe assenyalava que, com sigui que el Comitè del Front Antifeixista s'havia apoderat de diverses cases que no estaven habitades, hi havia prou pisos per a hostatjar els mestres.

QUADRE 7.

SOLUCIONS DE CONFISCACIÓ DE LOCALS I TERRENYS DONATS POR LA SUBCOMISSIÓ DELS DIFERENTS POBLES

<i>Població</i>	<i>Locals requisats per a escoles</i>
Alcover	Requisat el xalet de Gabriel Ferré
Alió	Es podria incautar i habilitar un edifici al carrer Verdaguer (café)
Bràfim	L'escola de pàrvuls s'instal·larà a la plaça de la Llibertat, 4 (casa rectoral), incautada pel Comitè Local Antifeixista, la qual reuneix les condicions higièniques reglamentàries
Cabra	La Subdelegació proposava la utilització de dues cases «incautades a reaccionaris», a les quals, amb poques despeses, s'hi podrien instal·lar les tres classes
Figuerola	Confiscació del local del Sindicat Agrícola de Sant Jaume
els Garidells	Casa que era abadia
la Masó	Confiscació per construir-hi un pati d'esbarjo, propietat de Josep Juncós
el Milà	Confiscació de la casa d'un facciós
el Pla	Locals requisats per classes d'ampliació de l'edifici escolar nou
el Pont	Confiscació de dos xalets, un per a edifici escolar i l'altre per a pisos dels mestres
Puigpelat	Confiscació del local «d'un reaccionari»
la Riba	Confiscació d'un edifici al c. Prat de la Riba, 5
Vilabella	Confiscació d'un edifici
Vila-rodona	Sense dades fidedignes, suposadament n'hauria requisat un
Vilallonga	Casa i jardí propietat de Joan Serra, qualificat com un significat feixista

A partir de les respostes podem extreure un quadre resum de les solucions adoptades pels diferents pobles de la rodalia de Valls. És el següent:

El material va ser un tema complementari al dels locals. La dotació de material que es detecta en els informes dels pobles va en consonància amb si l'escola era nova o vella, i amb si calia ampliar o no l'oferta escolar. En la demanda, en alguns casos, s'hi veu la mà dels mestres, per la precisió del material escolar demanat. I com a darrer apunt, convé indicar que hi ha poblacions que feren inventari del que hi havia, aspecte que ens servirà per captar la crua realitat de l'escassetat de material.

Entre els pobles que contestaren de manera ràpida tenim Bràfim, Figuerola, Nulles, el Pla, el Pont i Vila-rodonà, i entre els que feren inventari detallat cal consignar els Garidells, la Riba, Vilabella i, en menor mesura, Vilallonga.

Bràfim deia que el material de l'escola dels nens era bo, perquè s'havia adquirit feia cinc mesos. En canvi, el de l'escola de les nenes es considerava inservible, ja que no reunia cap de les condicions higièniques i pedagògiques que eren necessàries. Figuerola digué que el material escolar actual era inservible, ja que hi havia taules pluripersonals trencades i no hi havia gairebé material científic, d'ús corrent, excepció feta d'alguns mapes. Nulles, amb uns locals atroïnats, de vells, assenyala que tant les taules unipersonals com les bipersonals eren totalment inservibles, així com també les taules dels professors, els bancs i les cadires. El Comitè del Front Popular va assenyalar, amb concisió, que no es disposava de prou material pedagògic, sense entrar a demanar què faltava, donant a entendre que la situació era deplorable. El Pla deia només que el material era deficient. El Pont va ser clar: digué que mancava material modern en la seva totalitat, ja que el que posseïen era «antiquíssim i espatllat», perquè continuava utilitzant-se el que s'havia posat en el moment de la creació de l'escola. Vila-rodonà va indicar que de les sis aules el material era prou vàlid a quatre d'elles i força dolent a les altres dues. Sobre la possibilitat de fer una nova escola de pàrvuls assenyala que «disposem ja de local, jardí, mobiliari, etc.», amb el convenciment que s'atengués la demanda d'establir cinc graus de coeducació i dues escoles —entenem aules— de pàrvuls.

El grup de pobles que detallaren el material de l'escola es caracteritzà per ser preciosa al màxim, per la qual cosa podem intuir, amb claredat, com era la classe en termes físics i sobretot en aspectes pedagògicodidàctics. Vegem-ne les respostes.

Els Garidells va fer una relació de material consignat amb un *bo* o un *regular* l'estat en què es trobava. Deia:

<i>Objectes</i>	<i>Bo</i>	<i>Regular</i>	<i>Objectes</i>	<i>Bo</i>	<i>Regular</i>
Taula i cadira del mestre	1	1	Col·lecció de cartells	-	1
Cadires	-	3	Mapa d'Espanya	-	1
Segell de l'escola	-	1	Mapa de Catalunya	1	-
Escrivania	-	1	Mapa d'Europa	-	1
Quadre de la República	1	-	Mapa d'Amèrica	1	-
			Estufa	-	1
Rellotge	1	-	Esfera terrestre	1	-
Pissarra d'hule	-	1	Cinta mètrica	1	1

<i>Objectes</i>	<i>Bo</i>	<i>Regular</i>	<i>Objectes</i>	<i>Bo</i>	<i>Regular</i>
Cos de fusteria	-	1	Caixa de pesos de llautó	1	-
Taules bipersonals	4	2			
Banc	-	1	Lupa	1	-

La Riba va ser la població de la comarca que va esplaïar-se més en allò que hi havia, tant a l'escola de nens com a la de nenes. A la dels xiquets va fer la relació de material següent:

Quadre de la República i escut, taula i silló pel mestre, 12 taules bipersonals —3 de noves i 9 de velles—, 4 pissarres de fusta, deteriorades, 1 trípod nou, esfera terrestre antiga, estufa, 2 mapes de Catalunya, 1 mapa d'Espanya, 1 mapa d'Europa, 1 mapa d'Amèrica del Nord, 1 mapa d'Amèrica del Sud, 2 cartells de geometria i termòmetre, segell i fitxer, diccionari espanyol, deteriorat, diccionari català (Palas), nou.

Pel que fa a la classe de les xiquetes, el material de què es disposava era:

Quadre de la República i escut, taula i silló pel mestre, 20 taules bipersonals, amb les seves 40 cadires, 1 pissarra nova, 3 pissarres de fusta, deteriorades, 6 quadres d'higiene, 1 trípod nou, 1 timbre i escribania, 1 portamapes, 1 mapa de Catalunya, rellotge i termòmetre, segell i fitxer, diccionari espanyol (Compas).

Vilabella va fer un inventari del material i de l'estat en què es trobava. Parlava dels nens i del de les nenes. A l'escola dels nens hi havia divuit taules banc bipersonals, model oficial, de construcció recent, mentre que la resta, deia, eren velles i atrotinades, de manera que es feia necessària una renovació completa. Quant a altre material, el qualificatiu «molt justet» indicava clarament tant l'escassetat com la penúria. L'especificació, feta pel mateix mestre, era com segueix, amb l'estat en què es trobava, qualificat amb *bé*, *passador* o *malmès*:

<i>Objectes</i>	<i>Estat</i>	<i>Objectes</i>	<i>Estat</i>
1 taula del mestre	Malmesa	1 tarima i cadira	Malmesa
1 armari de paret	Bé	1 armari de fusta	Petit
2 taules múltiples	Malmeses	30 taules bipersonals	18 són noves
2 taules dels petits	Malmeses	3 bancs de fusta	Malmesos
1 bandera	Malmesa	1 microscopi	Bé
1 brúixola	Bé	1 termòmetre	Bé
1 alcohòmetre	Bé	1 decàmetre	Bé
3 pissarres de fusta	Malmeses	2 esferes	Malmeses
1 mapa de Catalunya	Passador	1 mapamundi	Passador
1 mapa d'Espanya	Passador	1 mapa de Tarragona	

<i>Objectes</i>	<i>Estat</i>	<i>Objectes</i>	<i>Estat</i>
1 mapa d'Espanya (mut)	Passador	(província)	Passador
1 mapa d'Europa	Malmès	1 mapa d'Espanya (relleu)	Passador
1 mapa d'Àfrica	Nou		
1 col·lecció de pesos i mesures	Nou	1 mapa d'Àsia	Malmès
16 volums de la biblioteca	Nous	1 mapa d'Amèrica	Nou
		1 taula de 2 x 1 m	Nova

Referent a l'escola de les nenes, la mestra també va fer un informe, pel que es desprèn de la documentació, però encara no l'hem pogut consultar. La síntesi feta per la subdelegació local ens il·lustra del material: assenyala que hi havia taules banc per a quaranta-sis alumnes «en dolent estat de conservació i de construcció antiquada», i diu que caldria substituir-lo.

Vilallonga va manifestar no tenir gaires problemes, ja que escrivia que «tenim material suficient per poder moblar degudament les quatre classes que sol·licitem». En l'especificació es deia que per a les classes de tres a sis anys tenien sis taules planes, a cadascuna de les quals cabien sis alumnes, i bancs suficients, tot nou, ja que acabava de ser construït per a la classe de pàrvuls. Per a les altres tres classes indicava que es disposava del material existent a les escoles actuals «i altres que el Comitè s'ha confiscat». En la relació deia que tenien vint taules bipersonals, deu per a cabuda de tres alumnes, dos de quatre i onze de cinc, a més de taules i cadires de braços suficients per als professors.

Juntament amb aquesta apreciació de les mancances, en alguns casos, es féu una demanda específica de material. Els pobles que contestaren i la petició apareixen a continuació.

QUADRE 8.

LES DEMANDES MATERIALS —MOBILIARI I MATERIAL ESCOLAR— DE LES DIVERSES POBLACIONS PER A TENIR L'ESCOLA EN CONDICIONS

<i>Població</i>	<i>Demandes</i>
Alcover	72 cadires, tot el material per als endarrerits, 1 pissarra gran per als pàrvuls, 3 persianes per a la biblioteca a transformar en parvulari
Alió	Taules
Bràfim	Faltaria mobiliari i material per a l'escola de pàrvuls que se sol·licitava
Figuerola	Inconcret, demanant sobretot material científic
els Garidells	Sis taules bipersonals, una màquina d'escriure, un mapamundi, una esfera «armil·lar», peces i mesures del sistema mètric decimal

QUADRE 8. (CONTINUACIÓ)

<i>Població</i>	<i>Demandes</i>
la Masó	30 taules bipersonals, 2 biblioteques completes per a les escoles, 1 màquina d'escriure
el Milà	12 taules bipersonals, 2 biblioteques completes, 1 màquina de cosir, 1 màquina d'escriure, 1 col·lecció de mapes
la Riba	Per a la classe dels xiquets: 12 taules bipersonals, 1 pissarra gran, 1 màquina d'escriure, 1 col·lecció de pesos i mesures SSM i una vitrina per a posar-les, 12 llibres de lectura <i>La Terra Catalana</i> , 12 llibres de lectura <i>Corazón</i> , 12 llibres Segon Llibre, 12 llibres Segundo Libro, 12 llibres <i>Bon Company</i> , 20 regles petites i 20 compassos de metall, 200 quaderns de 40 fulls en 4t. per escriure, 200 quaderns Breu (català): 25 de cada, 100 cartipassos de cal·ligrafia rodona: 25 de cada, 2 caps de gomes i dues caixes de plomes, 6 dotzenes de llapideres. Classe de les xiquetes: mapa d'Espanya, esfera terrestre, vitrines amb pesos i mesures SM, 12 llibres de lectura <i>La Terra Catalana</i> , 12 llibres de lectura <i>Corazón</i> , 12 llibres Segon Llibre, 12 llibres Segundo Libro, 12 llibres <i>Bon Company</i> , 200 quaderns de 40 fulls en 4t. amb marge, 100 cartipassos de cal·ligrafia rodona: 25 de cada núm., 100 quaderns Breu (català), 25 de cada, 2 caps de gomes i 2 caixes de plomes, 6 dotzenes de llapideres
Vallmoll	Elements per a instal·lar una estació climatològica, 2 màquines d'escriure, aparells antropomètrics, 3 armaris, 2 màquines de cosir, un gabinet de física, un gabinet de química, un abecedari mòbil, 4 mapes de Catalunya, 2 col·leccions d'Història Natural, 2 col·leccions del sistema mètric decimal, taules planes i cadires per a 30 pàrvuls
Vilallonga	Mapes i objectes —sense precisar-los— per a l'ensenyament d'una o de màxim de dues classes, però tot de poc cost

Una anàlisi exhaustiva ens portaria a dissecionar les demandes de les poblacions, i trobaríem que, mentre algunes demanaven material consistent —com era el cas de Vallmoll—, d'altres basaven la petició a solucionar el peremptori dia a dia —la majoria. Tot amb tot, la distinció que volem realitzar i que creiem que reflecteix el tarannà de l'escola la referirem als tres llibres que surten citats a la població de la Riba, ja que poden insinuar, almenys en aquesta escola, el tarannà d'allò que es llegia i es treballava a classe. Els llibres que surten citats són *La Terra Catalana*, *Corazón* i *Bon company*.

La Terra Catalana era una obra escrita per l'autor gironí Joaquim Pla Cargol,⁴⁶ dedicada «a l'il·lustre filòleg Pompeu Fabra amb plena admiració per la seva obra fecunda, de depuració i enaltiment de la llengua catalana». Era un llibre de coneixement de Cata-

46. A la *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. II, diu que era nascut el 1882, i se'l defineix com a publicista i erudit. Autor d'una extensa bibliografia, sobretot de divulgació (la majoria en castellà) comprèn història, llibres de text, d'art, ciències, etc.

lunya, que constava de quatre parts.⁴⁷ A la primera es feia un repàs de la visió geogràfica, de la divisió territorial, de l'agricultura, la indústria i el comerç. La segona era sobre la història del país. La tercera era una panoràmica costumista i d'iniciació al folklore. La quarta era sobre la llengua, l'art, la cultura i la ciència. En conjunt trobem que és una obra compensada. En l'anàlisi d'un capítol proper en el temps, «La instauració de la segona república», que podia resultar poc definit, el text parlava «de l'esperit de protesta contra aquell règim d'excepció [referint-se a la dictadura de Primo], protesta que a poc a poc anava dirigint-se contra el rei, que l'havia fomentat i mantingut», i s'assenyalava com arribà aquest nou esdeveniment, en un to de crítica al monarca lligat específicament a la dictadura. Les fotos de les dues pàgines són del pati gòtic de la Generalitat, de Francesc Macià, primer president de la Generalitat restaurada, i de Nicet Alcalà Zamora, president del govern provisional de la República espanyola, en una síntesi prou aclaridora del text i de la il·lustració.

El segon llibre que els mestres de la Riba demanaven era *Corazón*. Era, en el seu moment, un *best-seller*.⁴⁸ A *Diccionario literario III*, obra crítica de referència,⁴⁹ s'hi diu que després de *Pinotxo* era el llibre més cèlebre que s'havia escrit a Itàlia i un dels més famosos del món. La trama argumental era la següent: un xiquet recull en un quadern les impressions, els esdeveniments i la història de l'any escolar, i després aquestes notes són revisades pel mateix xiquet, Enrico Bottini, ja més gran, i pel seu pare, que procura, fins on és possible, de no alterar el text inicial. El llibre té un caràcter moralista, amb contes com *El pequeño patriota paduano*, que refusa els diners que li donen els qui denigren el seu país, o com *El enfermero del abuelo*, que explica la peripècia d'un noi que assisteix durant molt de temps a un malalt creient que és el seu padrí; i així fins a un conte per mes escolar.

El tercer llibre demanat, *Bon company*, obra també de Pla Cargol, a la primera pàgina hi duia «Lectura, Escripura, Dibuix. Desenrotllament de l'atenció, de l'observació i primeres nocions de càlcul».⁵⁰ El llibre era dedicat al tarragoní Marcel·lí Domingo, ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts de la República espanyola «per la prova palesa que ha donat, d'amor a la llengua catalana, en decretar que aquesta sia emprada a les escoles de Catalunya, ensems que el castellà». *Bon company* tenia dues finalitats clares, exposades i desenvolupades a «Finalitat i ús d'aquest llibre», una mena de guia didàctica per als professors: buscava l'aprenentatge de la lectura pel mètode sil·làbic i un «guiatge metòdic per al desenrotllament de totes les activitats infantils en un grau d'iniciació a l'ensenyança». És interessant la forma com avançava pàgina a pàgina, en un grau de dificultat

47. Treballem amb la 22a. edició, fet que demostra la importància que havia agafat aquesta obra. Era editada a Dalmau Carles, Pla, SA Editors, a Girona, el 1935.

48. Consulto dues eleccions de les moltes que tenia i té: Edmundo DE AMICIS (1948); *Corazón*, Barcelona, ed. Mateu, i (1956), Barcelona, ed. Molino. Són calcades.

49. González PORTO-BOMPIANI (1867), *Diccionario literario*, III, Barcelona, Montaner y Simón SA, 2a. ed.

50. Joaquim PLA CARGOL (1935), *Bon company*, Girona, Dalmau Carles, Pla, SA, 12a. edició.

del tot vàlid. Alhora, la forma de presentació final dels temes, ja més amplis, aportava una lectura comprensiva d'aspectes reals de la vida, en un to amè i didàctic.

En conjunt, la idea que aportaven aquests llibres és que aquesta escola — no en sabem res, de les altres— s'havia adequat a la filosofia de la República —ensenyament en català i continguts catalans— de forma positiva. La feina amb els alumnes començaria, de ben segur, amb bon peu.

APÈNDIX 1. INFORMACIÓN DE JOAQUÍN SALADÍE SERRANO.- MAESTRO.

— Datos anteriores a Julio de 1936.

Pertenecía al Partido Socialista Unificado de Cataluña.- Se ignora si tomaba parte activa en mítines, etc., aunque acostumbraba asistir a los mismos.- Hacía actos de propaganda política, aprovechando toda ocasión para propagar el programa socialista y repar-tía periódicos.- Se ignora si asistía a misa los domingos.- Hacía alardes de irreligiosidad, enseñando o hablando contra la Religión o Moral Cristiana.

— Durante el período de guerra.

Tomó parte en mítines aunque no se puede precisar cuales son.- Pertenecía a la FETE ostentando el cargo de Presidente Comarcal.- Enseñó contra la Religión y el amor a España.- Se dice que formó parte del Comité antifascista de Reus donde residía al iniciarse el Movimiento y propugnaba y trabajaba con entusiasmo y ahinco en la organización de la FETE.- Su esposa tenía la seguridad de que los Nacionales le matarían si éramos liberados.- Fue trasladado a Reus en período rojo para ejercer de director de un grupo escolar.- No sólo se dedicó a organizar la FETE en esta ciudad sino que intervino con el mayor entusiasmo ante la organización de la UGT local y comarcal.- Publicaba artículos en «Trellal», semanario local portavoz del PSUC.

Valls 7 de Julio de 1939, Año de la Victoria.

APÈNDIX 2. INFORMACIÓN DE LAUREANO VILALTA RIALP.- MAESTRO.

— Datos anterior[es] a Julio de 1939 [1936].

Socialista-comunista.- Tomaba parte activa en mítines, manifestaciones, etc. Enseñaba contra la moral Cristiana, hacía actos de propaganda política y estaba afiliado al PSUC.-

— Durante el período de guerra.

Tomó parte en mítines, conferencias políticas, etc. En las conferencias dadas en los locales del Partido Socialista de Valls y Cabra.- Sindicación FETE.- Se ignora si formó parte de Comités o Juntas Directivas.- De su vida pública, religiosa, profesional, etc. puede notarse que era un entusiasta de la educación de los principios socialistas contra la integridad de la familia, no despreciaba ocasión para propagar sus ideales.- Fue director del Grupo escolar de Valls.- En calidad de director y en ocasión de la bendición de los locales de dicho grupo en un discurso pronunciado ante las Autoridades a principios del

año 1935, propugnó la implantación de la escuela según los idearios marxistas, abogando por la coeducación, libertad de conciencia del niño, etc.- Hizo quemar durante el período rojo, todos los libros de texto de la Doctrina Cristiana, Historia Sagrada, etc., de todos los Colegios confesionales y religiosos de Valls, en el patio de recreo del citado Grupo.- Permitió y fomentó que los niños y niñas utilizaran simultáneamente el lugar común de tan repetido Grupo, a pesar de las reconvenciones que le fueron dirigidas por algunos compañeros del Magisterio a los que contestaba siempre diciendo que esto era conveniente para la nueva educación que había de imprimirse en la nueva generación.-

Valls 8 de julio de 1939, Año de la Victoria.